

— EEDER —
EDEBÎ ELEŞTİRİ DERGİSİ
ISSN: 2602-4616

Cilt V, Sayı I, Yıl 5, Mart 2021

Makale Adı /Article Name

Roland Barthes'ta Metin ve Eleştiri
Dinamiği

Dynamics of Critic and Text in
Roland Barthes

Yazar/Author

Esra Başak AYDINALP

Arş. Gör. Dr., Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Fransız Dili Eğitimi
Anabilim Dalı, ebaydinalp@erzincan.edu.tr

 ORCID: 0000-0001-8035-5917

Yayın Bilgisi/Article Information

Yayın Türü: Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi: 10.09.2020

Kabul Tarihi: 12.02.2021

Yayın Tarihi: 31.03.2021

DOI: 10.31465/eeder.792946

Sayfa Aralığı: 203-214

Kaynak Gösterme/Citation

Aydinalp, Esra Başak (2021). "Roland Barthes'ta Metin ve Eleştiri Dinamiği",
Edebî Eleştiri Dergisi, C V, S I, s. 203-214.

(Bu makale, yazar beyanına göre, TR DİZİN tarafından öngörülen "ETİK
KURUL ONAYI" gerektirmemektedir.)

ÖZ

Roland Barthes *Yazının Sıfır Derecesi (Le Degré Zéro de l'Écriture-1953)*'nden *Camera Lucida*'ya (*La Chambre Claire-1980*) kadar bütün eserlerinde döneminin hâkim iletişimsel ve kültürel formlarının bütünüyle özgün bir okumasını yapmakla birlikte eleştiri ve edebiyat kuramlarını derinden etkilemiştir. Bu bağlamda Barthes bir yandan göstergebilimci olarak anılırken öte yandan Foucault, Derrida gibi postyapısalcı düşünürlerle birlikte Fransız Eleştiri Kuramının öncüleri arasında yer alır. O 1950'li yıllarda Fransız toplumunun eleştirisine dair eserleri ve 1960'lı yıllarda yeni bir edebiyat "bilimi" geliştirmeye çalışırken yapısalcı, 1970'li yıllarda metni yeniden ele alıp okurun hazzı ile buluşturmaya çalışırken post-yapısalcı bir edebi eleştirmen olarak belirir. Barthes'ın erken dönem yazılarında Saussure etkisi barizdir. O kültürel fenomenleri ideolojik unsurlar olarak yapısalcı formüllerle analiz eder. Barthes bu etkiyi 1974 yılında yeni bir çalışma alanı olarak tanımlayacaktır. Bu etki yapısalcı ve göstergebilim etkisidir ve Barthes'ın amacı bu dönemde yeni bir bilimsel eleştiri dinamiği geliştirmektir. Yine Barthes'ın metni batılı öznenin içine hapsediği anlam mekanizmasından bir çıkış yolu arayışındadır. Bu arayış ile Barthes 1968 yılında kaleme aldığı "*Yazarın ölümü (La mort de l'auteur)*" adlı denemesinde yeni bir yazı biçiminden bahseder. Bu metinde Barthes yazar kimliğinin batı düşünüş sisteminde üstlendiği sabit, sorgulanmaz, tartışılmaz bir anlam ve gerçekliği üslendiği fikrini derinlemesine eleştirir Batı kültürünün eski çağlardan beri bir gerçekliği aramasının, bu gerçeği anlam sisteminde şekillendirme ve merkeze taşıma gayretinin eleştirisiyle birlikte Barthes düşüncesinde yapısalcılıktan bir kopuş meydana gelir. Bu kopuşun en önemli metinlerinden olan *Metnin Hazzı (Le Plaisir du Texte -1973)* kendi yapısalcı yazınsal aktivitesini eleştirdiği metin olarak belirir. Bu çalışmada amaç, Barthes'ın yapısalcı döneminden post-yapısalcı dönemine varan düşünüş izleklerini takip ederek öncelikle kültürel formları daha sonrasında metni nasıl dilin işleyen bir unsuru olarak ele aldığını ortaya çıkarmaktır. Sonuç olarak Barthes'ın anlayışında metnin bir doku misali kendisini nasıl sürekli yeniden üreten ve söken unsurlarla çevrili olduğu ve yaratılma sürecinde yazarın ve okuma evresinde okurun bu evrene katkıları tartışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Roland Barthes, Metin, Edebi Eleştiri, Yazarın Ölümü, Göstergebilim

ABSTRACT

Roland Barthes influenced the literary and critical theory by performing an authentic lecture of the dominant cultural and communicational forms of his age from *Writing the Zero Degree (1953)* to *Camera Lucida (1980)*. In that context, Roland Barthes is evoked as a semiologist, besides he is one of the precursors of the poststructuralist French Critical Theory as Derrida and Foucault. In 1970 he appears as a poststructuralist who tries to match the pleasure of the reader with the text and in 1960 as a structuralist who tries to develop a science of literature and in 1950 as a culture critic with his oeuvres against French society. In his early stage the influence of Saussure is obvious. He analyses cultural phenomenon as ideological elements with a structuralist approach. Barthes defines this influence as a new phase of working field. This is the influence of semiology and the structuralism. His aim at that stage is to develop a new scientific cultural dynamism. He is in the quest of a sortie from the signification mechanism in which is imprisoned the western subject in Barthesian text. With this quest Barthes refers to a new form of writing in *The Death of the Author* written in 1968. He criticises the idea of an author identity as a person who undertakes the role of a fixed entity, reality, indisputable and unquestionable meaning in western thinking. Such a critic leads him to a kind of disengagement with structuralism. *The Pleasure of the Text* written in 1973 appears to be one of the texts in which he criticises his earlier writings. In this study, the aim is to reveal the way in which Barthes deals with the language and the cultural forms as a functional element of the text by tracing the themes of his thinking from the structuralist up to poststructuralist period. As a result, in Barthesian conception, the question of how the text is reproduced and deconstructed as a tissue and the contributions of both the author and the reader will be discussed in details.

Keywords: Roland Barthes, Text, Literary Theory, The Death of the Author, Semiology

GİRİŞ

“Kitap anlamı yaratır, anlam da yaşamı”

Roland Barthes

Edebiyat eski çağlarda düşüncenin mitos haliydi ki bu mitos felsefeyi de en az edebiyat kadar beslemiş ve sonunda evirilerek günümüze kadar gelmiştir. Dünya düşünce tarihi bu nedenle edebiyat, felsefe ve sanat kavşağında durur. Bu nedendir ki “nesir yazarı insanoğlunun portresini çizer, şiirse onun “mythos’unu” yaratmaktadır” der, Sartre. Sanatın varlık nedeni hiçbir zaman aynı kalmaz, sınıflara bölünmüş, bir iç çatışmayı sürdüren toplumlarda sanatın görevi başlangıçtaki görevinden birçok bakımdan ayrılır. Toplumsal durumlar değişse bile, buna rağmen sanatın hiç değişmeyen bir gerçeği yansıtma niteliği vardır. İşte biz yirminci yüzyıl insanını tarihöncesi mağara resimleri karşısında ya da çok eski ezgileri dinlerken heyecanlandırılan, sanatın bu niteliğidir. (Fischer, 1995:61)

Sanattaki gerçekliğin insanı bazen düşündüren, bazen eğlendiren, bazen rahatsız ve huzursuz eden bir yanı vardır. Bu yönüyle sanat insandaki içsel kaosun dışavurumudur. Krizin aşılması ancak ve ancak edebiyat, diğer sanat dalları ve onların bireyde ortaya çıkardığı estetik algılamayla mümkündür. Çünkü estetik ile insanın düşsel düzlemi kendi için yaşamsal bir arena bulur. Edebiyat estetiği insanın psikolojik, sosyal, kültürel ve hatta ekonomik temellerini sarsarak onu yeni deneyimlere açar. Bu açımladır ki insan varoluşuyla ve öteki olanla yüzleşir. Sanat çoğu zaman sarsıcı, estetik ise çoğu zaman bu nedenle talepkârdır. Edebiyat ise sanat dalları içinde bu talebe belki de verilmiş en gösterişli cevaptır. Çünkü gerek biçimsel gerek içerik olarak edebiyat oldukça zengin bir sanattır ve “konunun üslubu yarattığı doğrudur; ama konu üslubu mahkûm etmez, işin başından edebiyat dışında kalan konu yoktur.” derken Barthes bir edebiyat eleştirmeni olarak edebi metin karşısında kendi konumlanışını belirgin kılar. (1966:12).

Roland Barthes (1915-1980) yapısalcılık, göstergebilim, post-yapısalcılık, kültürel çalışmalar ve modern edebiyat kuramlarını etkilemiş bir dizi çalışmaya imza atmış çok önemli bir eleştirmen, yazar ve düşünürdür. II. Dünya Savaşı sonrası yıllarda Marksizm ve varoluşçuluk etkisinde olmakla birlikte Barthes, 1950’li yıllarda Fransız toplumunun eleştirisine dair eserleri ve 1960’lı yıllarda yeni bir edebiyat “bilimi” geliştirmeye çalışırken yapısalcı, 1970’li yıllarda metni yeniden ele alıp okurun hazzı ile buluşturmaya çalışırken post-yapısalcı bir edebi eleştirmen olarak belirir.

Yirminci yüzyılın başlarında yapısalcılık ve dilbilim, insani bilimleri yöntemleri ve sonuçları açısından son derece etkileyen bilim alanları olarak karşımıza çıkar. Dilbilimin en önemli öncülerinden biri yapısalcılığın da kurucu figürü olan Ferdinand de Saussure’dür. Yapısalcılığın nesnesi edebi kuramlara göre daha geniş olmakla birlikte, yapısalcı yöntem tüm insani bilimleri (dilbilimsel antropoloji, psikoloji, kültür kuramları ve edebiyat) etkiler. Dilbilimin ve yapısalcılığın bu başarısı Saussure ve diğer kuramcıları dilbilimsel analiz süreçlerinin doğal dil dışında farklı alanlara da uygulanmasında esin kaynağı olur.

Yapısalcılık kültürü dilsel bir fenomen olarak betimleyen bir kuramlar topluluğu olarak tanımlanabilir. Yapısalcılığa göre kültür dilsel bir dizge olarak işlev görür ve dil ile yapılandırılır. Bu bağlamda kültürel fenomenleri dilbilimin

kavramlarıyla betimleme gayreti içindedir. Yapısalcılık, Ferdinand de Saussure'den¹ tüm kültürel formların ve sistemlerin dile benzer bir şekilde senkronik bir perspektifle incelenmesi ve ele alınması varsayımını ödünç alır. Roland Barthes erken dönemlerinde Saussure'ün etkisiyle modayı, kültürel formları, iletişim unsurlarını göstergebilimden yola çıkarak incelemeye ve “yapısalcı” bir edebi kuram geliştirmeye çalışır. Barthes göstergebilim yöntemini kültürün gösterge dizgelerini okuyarak Ferdinand de Saussure(1857-1913), Roman Jakobson (1896-1982) ve Emile Benveniste (1902-1976) gibi dilbilimcilerin ardından geliştirir. Claude Levi-Strauss (1908-2009) gibi o da Fransız eleştiri geleneği ve kuşağının bir parçası olmuş 1950-60 yılları arasında göstergebilim ile ilgilenmiştir. Bu dönem yapısalcılığın da en zirvede olduğu dönemdir.

Roland Barthes *Yazının Sıfır Derecesi (Le Degré Zero de l'Écriture-1953)*'nden *Camera Lucida*'ya (1980) kadar bütün eserlerinde döneminin hâkim iletişimsel ve kültürel formlarının bütünüyle özgün bir okumasını yapmakla birlikte eleştiri ve edebiyat kuramlarını derinden etkilemiştir. Bu bağlamda Roland Barthes bir yandan göstergebilimci olarak anılırken öte yandan Foucault, Derrida gibi postyapısalcı düşünürlerle birlikte Fransız Eleştiri Kuramının öncüleri arasında yer alır. Barthes'ın erken dönem yazılarında Saussure ve yapısalcılığın etkisi barizdir. O erken dönem metinlerinde kültürel fenomenleri birer ideolojik unsur olarak yapısalcı formüllerle analiz eder. Barthes bu etkiyi 1974 yılında yeni bir çalışma fazı ve alanı olarak tanımlayacaktır. Bu etki yapısalcı ve göstergebilim etkisidir ve Barthes'ın amacı bu dönemde yeni bir bilimsel eleştiri dinamiği geliştirmektir. Yine Barthes'ın metni batılı öznenin içine hapsediği anlam mekanizmasından bir çıkış yolu arayışındadır. Bu arayış ile Barthes 1968 yılında kaleme aldığı “*Yazarın ölümü (La mort de l'auteur)*” adlı denemesinde yeni bir yazı biçiminden bahseder. Bu metinde Barthes yazar kimliğinin batı düşüncesinde üstlendiği sabit, sorgulanmaz, tartışılmaz bir anlam ve gerçekliği üstlendiği fikrini derinlemesine eleştirir.

Batı kültürünün bir gerçekliği aramasının, bu gerçeği anlam sisteminde şekillendirme ve merkeze taşıma gayretinin eleştirisiyle birlikte Barthes düşüncesinde yapısalcılıktan bir kopuş meydana gelir. Bu kopuşun en önemli metinlerinden biri de 1970 yılında kaleme alınan “*Göstergeler İmparatorluğu (L'Empire des Signes)*” dur. Barthes'ın bu metni yazıya taşımaktaki amacı, Batı dünyasının dışında kalan bir kültürde göstergelerin nasıl çalıştığını gözlemleyerek batılı öznedeki çağlardan beri süregelen ön kabullerin yıkıcı potansiyelini ve anlamın oluşum süreçlerinin farklı kültürlerde nasıl işlediğini çözümlenektir. Batılı öznedeki anlam nesnelerin, gösteren gösterilenin içine hapsedilmiştir.

Barthes'ın metnin işleyişini ele aldığı en önemli metinlerinden olan *Metnin Hazzı (Le Plaisir du Texte -1973)* kendi yapısalcı yazınsal aktivitesini eleştirdiği metin olarak belirir. Bu çalışmada amaç, Barthes'ın yapısalcı döneminden post-yapısalcı dönemine varan düşüncesini izlemek için takip ederek öncelikle kültürel formları daha sonrasında metni nasıl dilin işleyen bir unsuru olarak ele aldığını ortaya çıkarmaktır. Sonuç olarak, Barthes'ın anlayışında metnin bir doku misali kendisini

¹ Ferdinand de Saussure modern dilbilimin kurucu kimliğidir. Saussure'ün 1907-1911 yılları arasında verdiği derslerden son derece etkilenen ve kendileri de birer dilbilimci olan Charles Bally ve Albert Sechehaye söz konusu derslerin notlarını genel dilbilimi içerecek şekilde bir kitaba dönüştürmüşlerdir. Bu kitap “*Genel Dilbilim Dersleri*” (orijinal adıyla “*Cours de Linguistique Générale*”) adıyla 1915 yılında Paris'te Payot yayınevi tarafından yayımlanmıştır. Saussure bu derslerinde hem dilbilimi bilimsel bir yöntemle oturtmuş, hem de diğer sosyal bilimlere (antropoloji, sosyoloji, kültürel çalışmalar vs.) etkileyecek yeni bir bilgi kuramı yaratmıştır.

sürekli yeniden üreten ve söken unsurlarla nasıl çevrili olduğu ve yaratılma sürecinde yazarın ve okuma evresinde okurun bu evrene katkıları tartışılacaktır. Bu bağlamda bu araştırmada amaç aşağıdaki sorulara yanıt bulmaktır:

- Erken dönemlerinde Barthes yapısalcılık etkisiyle nasıl bir göstergebilim anlayışı geliştirmiştir?
- Barthes Fransız kültürünü hangi araçlarla analiz eder?
- Barthes'ın yapısalcı dönemde dili sabit ve kapalı bir sistem olarak inceleyen anlayıştan koparak post-yapısalcı düşüncede gösterenin anlam üzerinde sürekli yerini başka gösterenlere bıraktığı oynak bir dil anlayışına geçişi nasıl gerçekleşir?
- Barthes'ın post-yapısalcı evreninde metin nasıl çalışır?
- Barthes'ta eleştirel dinamik nasıl yapıttan metne doğru kaydırılmıştır?
- Barthes “yazarın ölümünü” nasıl ilan eder?

ROLAND BARTHES VE GÖSTERGEBİLİM

Barthes'ın geliştirdiği göstergebilimin önemi kuramcılarının bir dizge veya sistemin mantığı içinde kodlanmış parçalar olarak temsillerin yapısı ve şeklini analiz etmeyi sağlayan bir üst-dil (metalangage) – eleştirel bir dil ve söylem- yaratmasıdır. (Trifonas, 1997:5) Bu bağlamda Barthes 1954 -1956 yılları arasında *Les Lettres Nouvelles* için yazdığı makaleler serisinden oluşan ve daha sonra 1957 yılında yayınlanan *Mythologies (Çağdaş Söylenler)* de reklam dilini Fransızların şarap aşkı, Einstein'ın medyadaki imajı gibi çok farklı konuları Fransız burjuvazisinin kültürel kodlarını ele alarak analiz eder. Bu eserde örneğin, siyah Afrika tenli bir askerin, Fransız ulusal askeri giysisiyle, Fransız bayrağı altında duruşunu gösteren fotoğraf-afiş, genç bir Fransız(laşmış) siyahın düz anlamda Fransız bayrağını selamlama gösterisidir, ama ikinci anlamı sömürgeci Fransız İmparatorluğunun ve onun evlatlarının yüceltilmesidir (Gülmez, 2008:51) Barthes'a göre bu örneklerde ideolojik unsurlar tartışılmaz, sorgulanmaz ve adeta doğal değerler olarak sunulmaktadır. O birçok ideolojik edimin ortaya çıkış şeklini ifşa etmek için kültürel varsayımları ideoloji olarak sunan bu yapının gizemini çözme gayreti içindedir. İdeolojinin gerek yazında gerek edebiyatta ve medyada bu şekilde sunulmasına Barthes çağdaş mit (söylen) adını verir. Bu noktada bazı materyallerin (plastik, deterjan, şarap vs.) belli ideolojik anlamlar üstlendiğini gösterir. Bu çağdaş mitlerin modern burjuva ideolojisinde çalışma şeklini betimler. Bu çağdaş mitler bir tarihi veya kültürel nesneyi (şarap gibi) ele alır ve onu evrensel, doğal, zamansız, tartışmasız bir gösterge değerine yükseltir. (Bu noktada bu değer kolektif Fransız kimliğidir)

Şarap bir Fransız kültürel kimlik nesnesi haline dönüşür ve bu dönüşüm nesnenin gizil olarak taşıdığı diğer kültürel anlamları ve tarihsel gerçekliği baskılar. Barthes'a göre bu değer bir sömürü süreci ile Cezayir gibi ülkelerde de üretilmesi son derece dikkat çekicidir. Barthes modern yaşamın kültür formlarını ele alarak bu formların gizlediği değerleri gözler önüne serer. Bu çağdaş mitler kültürel bir değeri, doğal ve evrensel bir değere dönüştürür. Barthes bu noktada çağdaş mitleri Fransız burjuvazisinin pratikleri üzerinden okur. Onun yaptığı bu tür imgelerin yapay bir şekilde inşa edilme sürecini ve suni doğasını ifşa etmektir. Böylelikle mitleştirilen nesnelere ve onlara yüklenen anlam ve imgeler burjuva ideolojisinin yayılımı için bir araca dönüşürler.

Barthes'ın bu erken dönem yazılarında Saussure etkisi barizdir. O kültürel fenomenleri birer ideolojik unsur olarak yapısalcı formüllerle analiz eder. Barthes

bu etkiyi 1974 yılında yeni bir çalışma fazı ve alanı olarak tanımlayacaktır. Bu etki yapısalcı ve göstergebilim etkisidir ve Barthes'ın amacı yeni bir bilimsel eleştiri dinamiği geliştirmektir. Barthes göstergebilimi nasıl algılamaktadır? Ona göre göstergebilim toplumları oluşturan gösterge sistemlerinin bir üst-dil veya üst-anlatı olarak okunmasıdır. Çağdaş mit, ona göre bir üst-dildir ve göstergelerin, kültürel fenomenlerin mevcut anlamlarının altının oyularak, farklı bir anlam oluşmasını sağlayan bir unsurdur. Birçok noktada Barthes doğal görünenin ideolojik arka planını ortaya çıkarmaya çalışır, çağdaş mit bu bağlamda gerçekdışı olan ve gözler önüne serilmesi gereken bu algıdır. Bunun en güzel örneğini Barthes “*La Grande Famille des Hommes*” olarak isimlendirilen fotoğraflarda ortaya koyar. Bu fotoğrafların amacı tüm dünya ülkelerinde insan yaşamının evrenselliğini göstermek ve bu tespitten yola çıkarak insanların yaşam deneyimleri sürecinde (doğum, iş, sosyal ilişkiler vs.) her zaman aynı tip davranışların sergilendiği düşüncesini hâkim kılmak, insanı da tüm çeşitliliğine rağmen geniş bir ailenin bir parçası olarak resmetmektir. Bu durum insanların sosyal, ekonomik ve politik zeminde radikal olarak farklı bir şekilde doğup, büyüüp gelişmiş oldukları gerçeğini maskeleyen içindir. Bu resimde her şey tarihin ağırlığını ortadan kaldırıp insanların ve kurumların farklılıklarının arkasına ortak bir insani öz (doğa) yerleştirmek amacını besler (Culler, 2002). Şarap ta bu bağlamda sadece bir içecek değil, ortak Fransız değerlerini yansıtan bir araçtır. Bu ikincil anlamlar, şaraba sosyal bir uzlaş (kabul) ile yüklenir.

Çağdaş Söylenler adlı eserinde Barthes farklı dilbilimsel terimlerin kültürel fenomenlerin çalışmasına olanak sağladığını keşfeder ve tüm bu insan edimlerini bir dil sistemi gibi incelemeye koyular. Bu işlemi ile Barthes Saussure etkisini 1964 yılında *Communication*'a yazdığı *Elements de la Sémiologie (Göstergebilimin İlkeleri)* eseri ile ortaya koyar. Bu eserde dil/ söz, gösteren/ gösterilen vs. arası ilişkilerin kültürel fenomenlere nasıl adapte edileceğini inceler. Barthes'a göre göstergebilim bütün gösterge sistemlerinin genel olarak incelendiği bir alan olmakla birlikte dil bu sistemlerin dışında değil, aksine en belirgin olanıdır. Onun nezdinde dilbilim göstergebilimi de kapsar ve göstereni olmayan hiçbir şey olmadığı gibi gösteren dünyası dilin kendisinden başka bir şey değildir. Göstergebilim ister bir dergideki fotoğrafı ister bir politik söylemi ister bir reklam afişini veya belli bazı klişeleri inceliyor olsun her zaman için dille ve dilde tanımlanır. Hem dilbilim hem de göstergebilim anlamlandırmayı olanaklı kılan bir dizgenin kuralları ve farklılıklarını betimlemeye çalışır. Göstergebilim insan edimlerinin ve nesnelerin bir anlama sahip olduğu ön kabulünden yola çıkarak, bilinçli veya bilinçsiz olarak bu anlamın kaynaklandığı bir farklılaşma ve uzlaş zemininin arayışındadır. Barthes göstergeler arası ilişkileri ve onların bir üst-dil olarak dille kurgulanışını 1957-1963 yılları arasında yazdığı modanın yapısını incelediği *Moda Dizgesi (Le système de la mode)* adlı eserinde anlatır. Ona göre moda, dil gibi bir dizgedir. Barthes bu eserde modayı kültürel bir fenomen olarak ele alır ve dilsel yapılarla çözümlenmeye çalışır. Bu sistem dahilinde satılanın nesne değil anlam olduğu düşüncesindedir.

1967 yılında *Times Literary Supplement* için yazdığı bir makalede (*Le Bruissement de la langue- Dilin Çalışma Sesi*) yapısalcılığı dilbilimsel yöntemden yola çıkarak kültürel fenomenlerin incelenmesi olarak tanımlar. *Eleştirel Denemeler (Essais Critiques-1964)* adlı derlemesinde de bir dizi yapısal analizi dil dışı yapılar ve sistemleri betimlemek için kullandığını ifade eder. Yapısalcılık dilbilimden iki önemli prensibi ödünç alır:

- Anlamlı birimler kendinde bir öze ve varoluşa sahip değildir, bu birimler ancak bir ilişki ağı içerisinde veya dışarısında anlam kazanırlar.
- Bir anlamın oluşmasında işlerlik kazanan ve bu anlamı olası kılan bir kurallar dizgesi vardır.

Yapısalcı betimleme tarihsel nedenlerle ilgilenmez, daha çok edimlerin ve nesnelere anlamını ve yapısını mümkün kılan sistem içerisinde nasıl işlerlik kazandıklarıyla ilgilenir. Bu bağlamda Barthes'a göre yapısalcılığın amacı bir nesneyi yeniden inşa etmek ve işlevselliğinin kurallarını ortaya çıkarmaktır. Bu noktada verili anlamlar içine yapıyı yerleştirmekten ziyade yapının anlamı nasıl mümkün kıldığı noktasında sistemin ve yapının analizi daha çok önem taşır. Bu noktada yapısalcılar edebi metinleri de yapısal unsurları açısından kapalı bir sistem olarak ele alırlar.

ROLAND BARTHES İLE “YAPITTAN METNE”

“Okurun doğumunun bedeli yazarın ölümü olacaktır.”

Roland Barthes

1960'lerden itibaren Fransa'da edebi eleştiri yeni birtakım kavramları (metin, metinlerarasılık vs.) merkeze alarak işlemeye başlamıştır. 1970'lere kadar yapıt eleştirmenlerin ana odağıydı. Oysa bu tarihten itibaren metin kavramı eleştiri dünyasında kilit bir rol üstlenmiştir. Barthes buna dair “*Yapıttan Metne*” adlı denemesinde “Yapıt'ın -uzun bir zamandır, hatta günümüzde de Newton'un izinden giden bir bakış açısıyla ele alındığını söyleyebileceğimiz bu geleneksel kavramın-karşısında yeni bir nesnenin, önceki kategorilerin kaydırılması ya da ters yüz edilmesiyle oluştuğu açıktır. Bu nesne Metin'dir.” diyerek bu noktada yapıttan ziyade metne odaklanan bir yaklaşımın geliştirilmesi gereğini vurgulamıştır. Yine Barthes metni kendisini sürekli yineleyen ve yaratan bir unsur olarak görür ve buna dair *Metnin Hazzı*'nda şöyle bir saptama yapar:

Metin demek, Dokuma demektir; ama bugüne kadar bu dokuma, bir ürün, yapılıp bitmiş bir kumaş olarak ele alınmış, arkasında, iyice gizlenmiş ya da hafifçe örtülmüş bir anlamın (gerçekliğin) bulunduğu düşünülmüş olduğu halde bugün dokumanın kendisine odaklanıyoruz, metnin kendini üretmesi, yaratması, harfleri sürekli olarak birbirlerinin arasına, içine karması düşüncesi üzerinde duruyoruz; bu dokumanın -bu dokunun- içinde kaybolan özne, kendini çözüyor, bir örümceğin, ağını yapmakta kullandığı salgılarının içinde kendi kendini eritmesi gibi.(Barthes, 2016:140)

Yazarı metnin merkezine koymak kapitalist toplumda farklılıkları ortadan kaldırmak düşüncesiyle özdeştir. Klasik edebiyatın tek bir anlam arayışı ve yazarın egemenliği üzerine kurulu bu anlayışından sıyrılabilme için Barthes bir metin teorisi geliştirmeye çalışır. Barthes'ta metin teorisi bütünüyle metinde anlamın gösterilenden veya yazardan kaynaklandığı ve sabitlendiği düşüncesini alaşağı eder. Ona göre edebi metinde bir köken olamaz, çünkü edebi metin iç içe geçmiş ve daha önce mevcut olan potansiyel bir alıntılar “dokusudur. Bu bağlamda anlam “kökensiz” bir düşüncenin ürünüdür, metinde bu noktada yazar anlamın kökenindeki unsur olmaktan çıkar. Barthes'a göre metni var eden okurdur, çünkü her metin bir üründür ve bu ürün okur tarafından deneyimlenir. Metnin yapısını üreten yazar değil, okurdur.

Roland Barthes *Yapıtın Metne* adlı denemesinde şu saptamaları yapar:

1. Metin yapıtın parçalara ayrılması değildir, yapıt, metnin hayali kuyruğunu oluşturur. Metin kendisini yalnızca bir çalışmada bir üretimde sınırlar.
2. Metin aynı biçimde (iyi) edebiyatta durmaz ne bir hiyerarşinin ne de basit bir tür ayrımının parçası olabilir. Metin her zaman paradoksaldır.
3. Metin göstergeyle ilişki kurarak yaklaşır, kendisini sınırlar. Yapıt kendisini bir gösterilenin üzerine kapatır. Metin ise aksine gösterilen sonsuz geri çekilme hareketini yapar.
4. Metin çoğuldur.
5. Yazar yapıtın babası ve sahibi olarak görülür, metin ise babanın gözetimi olmadan okunur.
6. Yapıt bir tüketim nesnesidir. Metin yapıtı tüketimden ayırmak için başka bir kaba aktarır ve yapıtı kabın dibinde bir oyun, çalışma, üretim ve uygulamaya dönüşmüş olarak yeniden ele geçirir.
7. Metin hiçbir dilin başka bir dil üzerine egemenlik kurmadığı, tüm dillerin dolaşım içinde olduğu bir alandır. (Barthes, 2014:70-78)

Le Plaisir du Texte (1973) *Roland Barthes Par Roland Barthes* (1975) *Fragments d'un Discours Amoureux* (1977) Barthes'in kendi yapısalcı yazınsal aktivitesini eleştirdiği metinler olarak belirir. *Roland Barthes Roland Barthes'i anlatıyor* yazarın erken dönemlerini eleştirdiği bir eserdir. Bu eserde yazdıklarının adeta ikili diyalektik bir söylem geliştirdiğini, bir yandan kamuoyunun düşüncesi öte yandan bunun eleştirisi, diğer bir deyişle doksa ve paradoks arasında sıkışıp kalmış olduğunu ifade eder. Doksa Barthes düşüncesinde "Kamuoyudur, çoğunluktaki düşüncedir, küçük burjuva konsensüsüdür, önyargının şiddetidir (Gülmez, 2008: 185)". *Çağdaş Söylenler*, Doksa'nın eleştirisinden ibarettir. Barthes bir teorisyen ve yazar olarak burjuvanın evrensel değerlerini belirleyen popüler ve kitle kültürü ele almak için yoğun bir arzu duyduğunu belirtir. Doksa ona göre kültürün çoğunluğu tarafından kabullenilmiş ve benimsenmiş her şeydir. Bu bağlamda kendi yazısının da yeni bir doksa üretmesi noktasında duyduğu kaygıyı dile getirir. Ona göre tüm ideolojik düşünceler doksanın bir parçasıdır ve bir nevi şiddet içerirler. O bu bağlamda nötr bir yazının izlerinin arayışındadır. O bu nötr yazıyı beden ile özdeşleştirir. Çünkü yazan kişinin bedeni ile kurduğu ilişki hem küçük burjuva hem de Marksist söylemde skandaldır. Bu bağlamda haz ve hazzın kaynağı olan beden nötrdür.

Yapısalcı düşüncede "bilinçli özne" anlamın kaynağındaki unsur olarak değerlendirilmez, daha ziyade bu özne kültürel ve toplumsal kodlar ve bu kodların içinde kurgulandığı güç ve iktidar ilişkileri ile anlam kazanır. Bu bağlamda zihin/beden ikileminde zihnin değil bedenin belirleyici öğe olduğu kabul edilir. Barthes'ta gösterenin maddeselliği (materyalite) bu noktada ön plandadır ve o bunu hazzın kaynağı olarak betimler. Barthes'da bu nedenle beden öznenin yerine "işler". Bu bağlamda beden ve doğa bilinçli öznenin, gösteren gösterilenden, biçim içerikten, form anlamdan daha esaslı bir unsura dönüşür.

Barthes anlatının yapısal analizi ile metin analizi arasında bir ayırım yapar. Yapısal analiz bir metnin oluşum süreçlerini ortaya koyarken, metin analizi metinde anlamın nasıl dağıldığının saçıldığının gösterimidir. Barthes'in en önemli metin analizi örneği 1970 yılında kaleme aldığı *S/Z* adlı eserinde yaptığı Balzac'ın *Sarrasine* adlı öyküsünün metin analizidir. Edebi metinlerde anlamın oluşum süreci

belli bir kültür dahilindeki egemen söylemin yine edebi metnin yapısal unsurlarınca ve belli bazı normlar dahilinde nasıl yeniden üretildiği ele alınır. Edebi metin bir temsil veya iletişim biçimi olarak değil, edebiyatın ve kültürün söylem kodları tarafından inşa edilmiş ve oluşturulmuş bir dizi form olarak görülür.

Barthes *S/Z* (2000) adlı yapıtında modern ve klasik edebiyat dahilinde bu kodların işlevini betimlemek için Sarrasine'i metinlerarası kültürel bir söylem olarak analiz eder. Barthes'ın *S/Z*'de yaptığı analiz onun düşüncesinde bir milattır. Çünkü yapısalcı analizde toplumsal kabuller üzerine kurulu eserler ve bu kabulleri hiçe sayan edebi uygulamalar arasında bir ayırım söz konusudur. Barthes'ın bu noktada en büyük başarısı edebiyat incelemelerinin tarihsel olarak üstlendiği mevcut kültürel söylemler içine hapsedilmiş rolü ters yüz etmek ve bu söylemlerdeki anlamsal kuruluşları ortaya çıkarmaktır. Bu noktada Roland Barthes post-yapısalcı düşüncenin 1970'lerde temel figürlerinden biridir.

Çağdaş Söylenler'den on beş yıl sonra "*Dilin Çalışma Sesi*" (*Le bruissement de la langue*) adlı eserinde yayınlanan "*Günümüzde Mitoloji*" adlı bölümde Barthes artık mitlerden ziyade gösteren üzerinde yoğunlaşır ve yeni bir okuma biliminin geliştiğinden bahseder. Artık gizeminden arındırılması gereken şey mit değil, göstergenin kendisidir. "Artık mitlerin maskesini indirmekle sorumlu değiliz, bizim göstergenin kendisini sarsmamız gerekiyor. Bir sözcenin, bir ifadenin, bir anlatının (gizli) anlamını bulmak değil, anlamın kendisinin temsilini delmek gerekiyor, simgeleri değiştirmek ya da arılaştırmak değil, simgelerin kendisini reddetmek gerekiyor" (Barthes, 2014: 82) "ilk olarak(ideolojik) göstergelerin yok edilmesi amaçlanmıştır. İkinci olarak göstergenin kendisinin yok edilmesi amaçlanıyor" (Barthes, 2014: 82) Bu bağlamda Barthes'a göre açığa çıkarılması gereken anlamın yeni nesnesi mit değil, göstergenin kendisidir. "Bu değişimle birlikte tarihsel alan da genişledi. Artık (küçük) Fransız toplumundan söz etmiyoruz, onun hem tarihsel hem coğrafi olarak ötesine geçtik, aynı teoloji çatısının (öz, tektanrıcılık) altında toplanmış, Platon'dan *France Dimanche*'a uyguladığı anlam yöntemiyle kimlik edinmiş tüm (eski Yunan-Yahudi-Müslüman-Hristiyan) Batı uygarlığı inceleme konumuz artık"(Barthes, 2014: 82) Barthes artık göstergeye saldırmaya başlayacaktır, çünkü gösterge aynı zamanda Batı kültürünün Platon'dan günümüze gerçeği elinde bulundurduğunu iddia eden bir anlamlandırma sistemi üzerine kuruludur.

Batı kültürünün eski çağlardan beri bir gerçekliği aramasının, bu gerçeği anlam sisteminde şekillendirme ve merkeze taşıma gayretinin eleştirisiyle birlikte Barthes düşüncesinde yapısalcılıktan bir kopuş meydana gelir. Bu kopuşun en önemli metinlerinden biri de 1970 yılında kaleme alınan "*Göstergeler İmparatorluğu*"dur. Barthes'ın bu metni yazıya taşımaktaki amacı, Batı dünyasının dışında kalan bir kültürde göstergelerin nasıl çalıştığını gözlemleyerek batılı öznde çağlardan beri süregelen ön kabullerin yıkıcı potansiyelini ve anlamın oluşum süreçlerinin farklı kültürlerde nasıl işlediğini çözümlemektir. Batılı öznde anlam nesnelerin, gösteren gösterilenin içine hapsedilmiştir

Barthes'ın metni batılı öznenin içine hapsediği bu anlam mekanizmasından bir çıkış yolu arayışındadır. Bu arayış ile Barthes 1968 yılında kaleme aldığı "*Yazarın ölümü*" (*La mort de l'auteur*) adlı denemesinde yeni bir yazı biçiminden bahseder. Gösterilen içine hapsedilmemiş anlamın arayışında olan okur adeta bir yazar gibi metni okurken yeniden inşa etmeli ve hatta yazmalıdır. Bu metinde Barthes yazar kimliğinin batı düşünüş sisteminde üstlendiği sabit, sorgulanmaz, tartışılmaz bir anlam ve gerçekliği üstlendiği fikrini derinlemesine eleştirir. Yazıyı

“öznenin sürekli elimizden kaçtığı tarafsız, karmaşık ve belirsiz bir alan olduğu, yazı yazan bedenın kendisinden başlamak üzere her tür kimliğin yok olduğu bir bütün” (Barthes, 2014:61) olarak tanımlar. Ona göre Malarmé, Valery, Proust gibi yazarların yazıyı yazardan ziyade dil odaklı okumaları ile modern yazının temelindeki yazarın egemenliği sarsılır, bu bağlamda metnin “Yazar-Tanrı'nın iletisi olmadığını, teolojik o tek anlamı ortaya çıkan bir dizi sözcükten oluşmadığını (Barthes, 2014:65)” ifade eder. Buna karşın okuma eylemi yazarın bu egemenliğini sarsan en önemli edimdir. “Okur bir yazıyı oluşturan tüm alıntıların hiçbiri kaybolmadan kaydedildiği yerdir. Bu bağlamda “bir metnin bütünlüğü kökeninde değil ulaştığı yerde bulunur. (Barthes, 2014: 67)” Okurun doğumu yazarın ölümünü (Barthes, 2014: 68) müjdelir.

SONUÇ

“Eleştiri, edebiyat üzerine yapılan edebiyattır... Edebiyat aynı zamanda yapıdır, edebiyat kendi nesnel gerçekliğinde eserin ta kendisidir. Bütün sorun eserin radikal olarak öznel olan kısmını yine eserin radikal bir şekilde nesnel olan kısmıyla nasıl bağdaştıracağımızdır.”

George Poulet

Edebiyat bütünüyle kültürel, sosyal, psikik kodların kuşatması altında olsa bile, yine kendi perspektifinden edebiyat da bu kodları kuşatmaktadır. Bu kodlar insanın gerçekle temasının çoklu şekillerde formülasyonunu ancak ve ancak sanatın biteviye üretimsel ve devinimsel olma gücünde bulur. Bu sürekli dönüşüm süreci edebiyatın doğa/kültür, ölüm/yaşam, yazı/söz, gösteren/gösterilen vs. ikilemelerinin tam da “arasında” konuşlanması ile mümkündür. Bu “arada oluş”, asla bir kapalı devre içinde kalmama hali edebiyatı potansiyel olarak bir üretim unsuru haline dönüştürür. Edebi estetik bu üretimin gerçeklikle karşılaşma ve onu dönüştürme ve bilindik kodların dışına çıkarma uğraşısıdır. Bu uğraş ile insan da öznelliğini yitirerek “öteki olan” ile buluşma olanağı yakalar. Öznelliğin sınırlarını belirleyen edebi estetik adeta bu nedenle “ben'in” ben olmayan hallerinin dışavurumudur.

Sanat eseri gerçeğin koridorlarını, edebiyat ise o gerçekliğin labirentlerini arşınlar. Yazının ve metnin açtığı tüm koridorlar hep yeniden üretilen hakikatin dilde yitişinin bir kaydı olacaktır. Bu kayıt insanın varoluşunun kaydıdır. Yazar metni aracılığıyla hem kendisinin hem de ötekinin kaydını tutar. İnsanı en çok belirleyen şey belleğinin ara yüzleridir. Edebiyat bu belleğin düşsel olanla yoğrulduğu temel bileşenidir. Düşsel olan düşünsel olanla birleşince ortaya hakikatin kılık değiştirmiş halleri çıkacaktır. Metnin odağında bu dönüşüm vardır. Bu dönüşüm hem metni hem de edebiyatı gerek toplumsal gerek bireysel bir serüven haline getirir. Serüven dinmez bir yolculuktur. Hazzın doruklarında gezinen okur estetikle buluşur. Ancak edebiyat estetiğini, diğer estetik türlerinden ayıran onun bir anlatı oluşudur. Bir anlatıda ele alınan olay her zaman için eylemler arası bir mantığı ve karakterler arası bir sentaksı içerir. (Barthes, 1966)

Anlatı, eylemden doğar ve anlatsal aklın olay örüntüsü ve bu örüntünün anlamı üzerine yoğunlaşır. (Barthes, 1985: 42) Metin böylelikle bir anlatı ve söylem düzenine oturur. Bu nedenle insan eylemi de açık bir metin olarak görülebilir. Bu açık metin yazarın yaşamından, bilincinden, bilinçdışından ve yine onun sahip olduğu bir metin olmaktan uzaklaşarak yazarının ismini siler. Bu silinişle ancak

edebi metin öteki olanla buluşma olanağı bulur. Bu olanağın tüm sınırlılığı ve sınırsızlığı edebi estetiğin ve ifadenin olanaklılığının ve olanaksızlığının kararsızlığıdır. Kararsızlık hali estetik alımlanışın ve hatta üretimin boyutunu genişletir. Bu nedenledir ki edebi estetik asla kapalı bir devreye sıkıştırılmaz. Bu estetik dilsel boyutuyla sürekli anlamın izindedir, anlam ise sürekli ertelenen bir gösterenin... (Derrida, 2011)

Edebi estetik sanatsal estetiğin en görkemli dışavurum nesnelere biridir. Bu dışavurumun bir yanında yazar, bir yanında eser, bir yanında da okur estetiği (Eco, 1991) bulunur. Estetik güzelin dışavurumuysa, edebi metin hem öznel hem sözel ve hem de tikel olan estetiğin dışavurumudur. Bu dışavurum sözel olanın bütün araçlarını (dolaylı, dolaysız söylem, biçem, şekil, üslup, içerik vs.) kullanır. Edebiyat işte bu sözeli sanatın öznel ve tikeliyle bütünleştirir. Bu bütünleşme ile ki marja taşınanın altı oyulur. Ben ve öteki oluşun tüm halleri böylelikle metinde kendine bir yaşam alanı bulur.

Edebiyat aynen sanat gibi ölümsüzlüğün arayışındadır. Bu arayış edebiyata bulunduğu zamanın bütün sınırlarını aşmış bir öteki zaman ve anla kucaklaşma gerekliliğini beraberinde getirir. Sanat bir öteki "ben" in gelecekte varoluşunu mümkün kılan tek öğedir. Edebi metin ise bu öteki benin çoğu zaman kurgusal düzlemde eyleme dönüşmüş şeklidir. Kurgusal olan sanatta da edebiyatta da aslında düşlemin en somut halidir. Bu düş işte edebiyat aracılığıyla çoğu kez yaşamsal bir faaliyet alanı bulur ve hatta giderek yaşamın ta kendisi olur. Yaşam deneyimiyle özdeşleşen sanatsal yaratı varoluşun sorgulanmasını doğurur ve böylelikle edebiyat yalnız sanatın değil felsefenin de odağına oturur. Yaratı, felsefi etik ile karşılaştığında bu buluşmadan edebi estetik ve metin doğar. Edebi estetik felsefenin tüm duraklarını döngüsel olarak yaşamın içine dahil etmekle kalmaz, bu döngünün eleştirisini, ifadesini ve saçılımını gerek bireysel gerek toplumsal düzlemde sunan tek dayanak halini alır.

Metin bir sanat eserinde olması gereken bütün duyarlılığın taşıyıcısı olabilir ve bu duyarlılık edebiyatta kendisine farklı bir varlık alanı bulur. Çünkü edebiyatçı yaratımında, okur ise özünde bu yaratı aracılığıyla duyumsama ve algının tüm olgusal sergilenişine tanık olur. Tanıklığı onu güzelle, estetikle sanatın en devinimsel hali olan edebiyatla buluşturur. Bu devinim çok yönlü ve çok bileşenlidir. Özne-nesne ilişkisi sanatta berraklığını yitirirken, edebiyat bu yitimin en belirgin örneklerini sunar. Bu nedenle edebiyat kullandığı dilsel öğelerle hem biçimsel hem kurgusal hem de içerik bağlamında sadece okuru değil, eseri de kuşatır. Ben yerini bazen hiçbir şeye, bazen ötekine bırakır. Metinler arasında kurgu dilin bütün olanaklarını kullanır. Metin yazarın gerçekliği olmaktan çıkar, dilin (Barthes, 2008) ve daha da ötesinde okurun gerçekliği halini alır. Bu gerçeklik dilin kaygan yüzeyine oturur. Metinde kurgusal yaratı sembolik bir dünyanın yansımasıdır, sembollerin izini süren okur hem kendini hem de metni yeniden keşfeder. Metin yazarın penceresinden uzaklaşır, dilin ve kurgunun tüm örüntüleriyle ve hatta okurun kendi öz belleğiyle kuşatılır. Okurun dimağında eser sanatın tüm görkemine doğru böyle yol alır. Yazarın göstergesel (imsel) evreni okurun imleriyle karşılaştıkça, metnin sanatsal değeri ortaya çıkar. Bu imler artık bir yaratının dönüştürdüğü ve değiştirdiği göstergelerdir ve böylece edebi olan yaşamsal olanı imler. Oscar Wilde (1976) "Gerçek edebiyat yaşamı önceler, onu asla kopyalayamaz, fakat onu kendi amaçlarına uydurur" derken son derece haklıdır."

KAYNAKÇA

- Barthes, R. (1953) *Le Degré Zéro de l'Écriture*, Paris: Seuil
- Barthes, R. (1964) *Essais Critiques*, Paris: Seuil
- Barthes, R. (1966) *Critique et Vérité*, Paris: Seuil
- Barthes, R. (1967) *Le Système de la Mode*, Paris: Seuil
- Barthes, R. (1975) *Roland Barthes par Roland Barthes*, Paris: Seuil
- Barthes, R. (1977) *Fragments d'un Discours Amoureux*, Paris: Seuil
- Barthes, R. (1980) *La Chambre Claire, Notes sur la photographie*, Paris: Hill&Wang
- Barthes, R. (1985) *Hermeneutique et Structure*, Paris: Seuil
- Barthes, R. (1986) *Göstergebilimin İlkeleri*, İstanbul, Sözce Yayınları
- Barthes, R. (2000) *S/Z*, çev. Sündüz Öztürk Kasar, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Barthes, R. (2008) *Göstergebilimsel Serüven*, İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- Barthes, R. (2014) *Dilin Çalışma Sesi*, çev. Ayşe Ece, Necmettin Kâmil Sevil&Elif Gökteke, İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- Barthes, R. (2016) *Göstergeler İmparatorluğu*, çev. Tahsin Yücel, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Barthes, R. (2016) *Yazı Üzerine Çeşitlemeler- Metnin Hazzı*, çev. Şule Demirkol, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Culler, J. (2002) *Barthes: A Very Short Introduction*, Oxford University Press
- Derrida, J. (2011) *Grammatoloji*, çev. İsmet Birkan, Ankara: Bilgesu yay
- Eco, U. (1991) *Alımlama Göstergebilimi*, İstanbul: Düzlem yay
- Fischer, E. (1995) *Edebiyatın gerekliliği*, çev. Cevat Çapan, İstanbul: Payel yay.
- Gülmez, B. (2020) *Edebiyat, Resim ve Müzikle Yaşamak Ya da Roland Barthes*, İstanbul: Kırmızı Yayınları
- Poulet, G. (1968) *Les chemins actuels de la critique*, Paris: Hermann
- Sartre, J. P. (1967) *Edebiyat nedir?* çev. Bertan Onaran, İstanbul: De yay
- Saussure, de F. (1915) *Cours de la linguistique générale*, Paris: Payel
- Trifonas, P. (1997) *Barthes and The Empire of Signs*, Totem Books
- Wilde. O. (1976) *La décadance du mensonge*. Paris: L'âge de l'homme.

Çatışma beyanı: Makalenin yazarları bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkileri bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan ederler.

Destek ve teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.